

УДК 94 (477):338.483.12:728.82 «192/193»

В.М. Парацій

БЕРЕЖАНСЬКИЙ ЗАМКОВИЙ КОМПЛЕКС У ТУРИСТИЧНО-ПРЕЗЕНТАЦІЙНИХ ПРОЕКТАХ 1920-1930-Х РОКІВ

У статті, на підставі аналізу архівно-документальних та опублікованих довідкових матеріалів, осмислено окремий аспект з минулого Бережанського замкового комплексу – його пристосування до регіональних туристично-презентаційних проектів 1920-1930-х років. Для замків Тернопілля це був період їх активного залучення до подібних форм раціонального використання. Тому вивчення цих традицій має ще й практичне значення у розвитку методологічно-дієвих основ туристичного сьогодення.

Ключові слова: Бережанський замковий комплекс, туристика, екскурсійні маршрути, путівники.

Бережанський замковий комплекс формувався упродовж століть як визначна й мистецьки довершена форма ландшафтно-просторового та архітектурно-планувального (оборонного, житлового й естетичного) змісту. Його первісний варіант було зведено в 1534-1554 рр., а як головна резиденція магнатської родини Сенявських він перетворювався протягом сер. XVI – поч. XVIII ст. на цілісно-гармонійний архітектурний ансамбль, в якому органічно поєдналися ціннісні мотиви естетичного, якісного фортифікаційного та комфортно-житлового проявів.

Особливо мистецькою значимістю виділявся костюл – архітектонічна доміанта замкового комплексу. «Мистецтво у відблиску сонця», – так називав його професор Ян Зубрицький [25, 6]. Ренесансна основа переднього фасаду будівлі вдало гармоніювала з пізньоготичною, в стилістичному відношенні, апсидою. В інтер'єр західної та східної каплиць органічно вписувалися надгробки представників родини Сенявських у виконанні голландських мистців Генріха Горста й Германа Гутте (засновників львівської школи північноєвропейської скульптури в 1570-1580-х рр.), а також скульптора пп. XVII ст. (вихованця італійської мистецької школи) Йогана Пфістера.

Ян Собеський та Август II, Петро I та Ференц Ракоці, Іван Мазепа – правителі та державні мужі часто були гостями замку, особливо в часи володіння ним останнього представника родини Сенявських Адама Миколи – великого коронного гетьмана, знаного військового діяча, особливо відомого в якості великого політичного авантюриста (про що можна говорити окремо). Мілітарна роль замку упродовж століть була помітна, але незаслужено призабута. Мистецький фон значимий, але до сьогодення втрачений. Історична доля як велична, так і трагічна. А перспективи дослідницького осмислення та сучасного прагматичного використання – повноцінно ще не втілені.

Упродовж XIX – поч. XX ст. замок пережив трагічні сторінки занепаду й свідомих естетичних руйнацій; одночасно, відчув щодо себе й перші заклики про охорону та раціональне відродження. Але різноманітні обставини не сприяли практичному втіленню цього. Тому на поч. 1930-х рр. серед східногалицького професійного (пам'яткоохоронного) середовища знову і знову робляться акценти про те, що «остаточно наступила потреба відбудови замку Сенявських у Бережанах з поч. XVI ст., який залишився переданий, за дотихчасного правителя сл. пам. гр. Якуба Потоцького, на потребу війська...» [13, 47].

І хоча нові пропоновані пам'яткоохоронні проекти (як і більшість попередніх) практично втілені так і не були, замок у міжвоєнний час усе ж продовжував залишатися презентаційним об'єктом краю, перспективним у збереженні та, відповідно, цілеспрямованому – туристично-екскурсійному – використанні. Серед польського соціуму пам'ятка визнається як національний символ, пізнавальний і виховний одночасно. На підтвердження цього – пропонована думка гімназійної молоді, висвітлена у шкільному виданні 1929 р.: «Оте місце духу польського, та скарбниця мистецтва, лежить в руїнах, ніким не підтримувана в своєму занепаді» [14, 14].

Презентаційний погляд на Бережанський замок у 1920-х рр. співвідносився із загальними державницькими концепціями розвитку туристичної сфери «другої» Речі Посполитої. Так, у зверненні Міністерства громадських робіт Польщі до воєводських правлінь від 28 лютого 1924 р. міститься рекомендація щодо організації туристики на теренах краю [1, 9-11]. Ідентичні пропозиції дублюються 19 березня 1924 р. Львівською округовою дирекцією громадських робіт, зосереджуючись на питаннях щодо розвитку туристичної галузі в межах Львівського, Тернопільського та Станіславського воєводств. 11 квітня цей документ, як вхідний, реєструють в Бережанському повітовому старостві [1, 12]. А 25 березня 1925 р. Тернопільське воєводське правління звертається до повітових староств з приводу ефективного виконання рекомендацій по втіленню позитивних чинників регіонального туризму та здійснення в цьому узагальненому контексті якісної туристично-екскурсійної й дотичної до неї діяльності [1, 13].

Подібний туристично-пізнавальний акцент на природну та історико-культурну спадщину Тернопілля зосередився у 1920-1930-х рр. в дієвих заходах Воєводського (Подільського) туристично-краєзнавчого товариства (ПТКТ), заснованого 2 липня 1925 р. [1, 7].

На думку організаторів, діяльність цього туристико-краєзнавчого об'єднання є важливою

в контексті цілісної воєводської культурно-освітньої сфери. Вони передбачали основну (чи первинну) функцію Товариства у пропагуванні подільської землі як терену туристичного та краєзнавчого. Подільська (тут: Тернопільська) земля сприймалася як «вдяний терен». Вивести із забуття минуле краю, «оточити пієтизмом історичні пам'ятки, особливості і скарби природні, оживити рух туристичний на цих землях» – ось провідна і наскрізна «нитка Аріадни» методологічних й практико-концептуальних засад Подільського туристично-краєзнавчого товариства [7, 172-173]. Помітну роль серед об'єктів репрезентації краю мали відігравати й місцеві замкові комплекси.

У цьому активно діючому контексті подільського туристично-краєзнавчого руху 1920-1930-х рр., підтримуваного (та, в значній мірі, інспірованого) державою, знаходилися й Бережани. Природна та історико-культурна спадщина міста у міжвоєнні часи декілька разів окремо популяризувалися з погляду на можливості їх екскурсійно-туристичного використання. Для прикладу можна згадати маршрутно-методичні розробки тернопільського краєзнавця Й. Галічера [11, 291-302; 12, 189-195]. І завжди, в переліку пропонованих для відвідування екскурсійно привабливих об'єктів, домінує місцевий замковий комплекс

Потрібно також зауважити, що ідея співвідношення туристики на прикордонних землях Речі Посполитої з ідеологічним фактором «пропольськості» (через особистості й пам'ятки) регіону – це було те, що надавало проблемі важливого державного значення, забезпечувало практичну урядову підтримку та, загалом, відповідало ментальному духу поляка. Розроблена на концептуальному рівні подібна пропозиція – трактувати розвиток туристики на етнічно українських землях як «чинник пропольський» – активно декларувалася; зокрема через один з важливих ідеологічних полоністичних рупорів – різноманітні варіанти часопису «Авангард» (1927-1939 рр.) [9, 36].

З виключно полоністичного ідеологічного погляду діяли й представники Подільського туристично-краєзнавчого товариства. Але, враховуючи практичну значимість та результативність їх роботи, ми цей фактор визнаємо як другорядний, адже Товариство сформувало на землях Тернопілля якісну та раціональну туристичну (екскурсійну, краєзнавчу) інфраструктуру, традиції якої придатні для ефективного використання й у сьогоденні. Зокрема, через діяльність ПТКТ здійснювалася широка інформаційна та практична презентація замкових комплексів як визначальних й універсальних за змістом історико-архітектурних пам'яток краю, як об'єктів пізнавального (у масштабному сприйнятті), навіть готельно-

кемпінгового та емоційного туризму. Свою (правда доволі незначну) частку від цього інформативного та рекламно-презентаційного пирога отримав і Бережанський замковий комплекс.

Слід зазначити, що регіональна туристична галузь досить активно підтримувалася (зокрема через умови фінансового забезпечення) на урядово-адміністративному рівні Польської республіки міжвоєнного часу. Ця підтримка розповсюджувалася й на територію тогочасного Тернопільського воєводства. Приклад: четвертий (туристичний) Департамент Міністерства громадських робіт листом від від 26 червня 1928 р. повідомляв Тернопільське воєводське управління про виділення асигнування в сумі 3000 злотих на розвиток туристики і краєзнавства в регіоні [4, 1]. А через рік – 10 червня 1929 р. – надійшов новий лист з повідомленням про наступне кредитування на туристичні цілі. Згідно окремого рішення від 19 квітня цього ж року Міністерство асигнувало 4620 злотих «як кредит на розвиток туристики і краєзнавства у воєводстві Тернопільському». Збільшення цієї суми асигнувань пояснюється позитивним і раціональним виконанням попередньої програми заходів [2, 7].

Ці кошти сприяли продовженню робіт по фотофіксації визначних архітектурних пам'яток краю, що передбачено окремим листом воєводського управління до повітових старост від 25 серпня 1928 р. [4, 2-5]. У Бережанському повіті визнається за необхідне зробити, серед інших, нові світліни замкової брами та інтер'єру замкового костюлу [4, 3]. На фотографування місцевих архітектурних шедеврів виділялося з кредитних коштів 53 злотих (з уточненням: на оплату роботи фотографа) [4, 10-10 зв.]. І вже 30 серпня 1928 р. повітове староство листом до воєводського правління повідомляло про виготовлення та пересилку необхідних знімків, а також про потребу винагородити місцевого фотографа-аматора Еміля Чайковського [4, 21].

По відношенню до місцевого замкового комплексу, як до цінної та домінантної пам'ятки, здійснювалися й інші організаційно-презентаційні заходи. Так, у повідомленні Бережанського повітового староства (за підписом старости) до Тернопільського воєводського правління від 5 березня 1929 р. в «справі руху туристичного» зазначено наступне: у січні-лютому керівництво крайового відділу Воєводського туристично-краєзнавчого товариства провело два засідання, на яких обговорювалися питання охорони та опіки над усіма пам'ятками місцевої старовини, а, зокрема (і особливо), проблеми відновлення первісного стану замкового костюлу [5, 2].

У Звіті за десятиліття діяльності Подільського туристично-краєзнавчого товариства (1925-1935

рр.), підготовленим його головою Т. Кунзеком, зазначено, що за визначений період у Бережанському повіті проведено «консервацію деяких пам'яток при матеріальній та технічній допомозі Відділу, який опікується цими пам'ятками». Підтекстово тут розуміються і роботи по консервації стін Бережанського замку [17, 42].

Пам'ятка була об'єктом постійних екскурсійних пропозицій, які пропонувалися співробітниками ПТКТ через відповідні методичні розробки та підготовлені місцеві чи тематичні путівники. А в Бережанському повіті чи не єдиним якісним туристично-інформаційним центром вважалася місцева філія Подільського туристично-краєзнавчого товариства.

Зокрема, у путівниках по Тернопільщині середини 1930-х рр., автором яких був воєводський голова вищезначеного громадського об'єднання (та, одночасно, референт воєводи Тернопільського з туристики) Томаш Кунзек, під час цілісної інфраструктурної та інформативно-екскурсійної характеристики Бережанської повіту відзначено, що місцевий «відділ Подільського туристично-краєзнавчого товариства у повітовому правлінні при вул. Гартлера №5 надає інформацію туристичну і призначає провідників для колективних екскурсій та туристичних походів» [18, 176]. Це рекламційне повідомлення беззаперечно підтверджувало його регіональну (повітову) значимість як акумулюючого чинника краєвої туристичної сфери.

Природні особливості та історико-мистецька спадщина м. Бережани – все це було важливою підставою, щоб віднести місцевість до категорій пізнавально й рекреаційно привабливої, а також обов'язковою для відвідування в контексті цілісного загальновоєводського туристично-екскурсійного маршруту (на 9-10 діб) [16, 42]. Загалом у путівниках Т. Кунзека (за 1935 та 1936 рр.) Бережанам, як населеному пункту із комплексно й компактно збереженою історико-архітектурною спадщиною, приділялося досить багато місця. Спочатку подавалася коротка історія міста [16, 20; 18, 177], створюючи таким чином загальний фон для конкретного пізнання. А далі, серед численних пам'яток міста, доброякісно та досконало розкривалася естетична та історична цінність замкового комплексу (виділяючи окремо, як знакову пам'ятку, замковий костюл) [16, 20-21; 18, 177-181].

У звіті з діяльності референта з туристики Тернопільського воєводського правління за 1928-1929 рр., складеного 9 квітня 1929 р., зазначалося: в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці було розроблено загальний туристичний маршрут по лінії розташування найцікавіших в історико-культурному відношенні населених пунктів краю: з Львова через Бережани – Підгайці –

Монастириськ і далі уздовж басейну лівого берега Дністра на р. Збруч, потім на Збараж, Тернопіль, Золочів. Тривалість маршруту – від 3 днів до тижня в залежності від форм комунікацій та побутових умов (переміщення по території пропоновано автобусами, залізничним транспортом, сплав по воді). У Бережанах серед пропонованих історико-архітектурних об'єктів огляду місцевий замок визнаний як домінуючий [3, 13в.].

Станом на 1930 р. розроблювані проекти туристичних маршрутів по Поділлю також передбачали серед перспективних об'єктів й екскурсійне відвідування Бережанського замку [23, 231]. Серед найважливіших туристичних місцевостей Тернопільського воєводства, пропонованих на 1934 р. для молодіжних (зокрема шкільних) відвідувань, окремо виділено історико-архітектурні та природні об'єкти Бережан (і знову з домінуванням замкового комплексу) [21, 227]. А серед дводенних краєзнавчих мандрівок, які були розроблені представниками Львівського краєзнавчого товариства у 1937 р., одна проектувалася по маршруту Львів – Бережани – Тернопіль (приїзд поїздом до Бережан, огляд пам'яток міста, ночівля в шкільному туристичному закладі, на наступний день – поїздка до Тернополя, звідти – до Гримайлова на Медобори). Огляд Бережанського замку передбачався як окремий пішохідний маршрут [19, 46].

Бережанам і Бережанщині, як туристично-перспективному (з погляду мистецької, ландшафтної та етнокультурної спадщини) просторовому об'єкту, було присвячено окремий випуск часопису Польського краєзнавчого товариства «Ziemia» [24, 290-316]. І знову невеликі, але помітні акценти спрямовувалися на цінність (як туристичного об'єкту, а, через це – як об'єкту збереження й постійного культурницького пропагування) Бережанського замкового комплексу.

У путівнику по Бережанах й околицях, підготовленому місцевим краєзнавцем й членом ПТКТ Станіславом Вішневським, замок і каплиця (замковий костюл) Сенявських визнавалися як найстарші та найцінніші архітектурні пам'ятки краю [22, 29]. І це було твердження з туристично-краєзнавчого видання, популярного серед населення. Адже, як можна побачити у звіті ПТКТ за жовтень 1937 – квітень 1939 р., вищезгаданий путівник С. Вішневського названо серед примітних видавничих проектів Товариства [20, 12].

Згаданий бережанський краєзнавець готував, як представник ПТКТ, й інші публікації науково-пізнавального рівня, об'єктом яких були пам'ятки Бережанського замку. Так, в одному з випусків газети «Głos Brzeżański» за 1934 р., під рубрикою «З Подільського туристично-краєзнавчого товариства – Відділ у Бережанах», опублікована

стаття С. Вішневського «Про стилі пам'ятників у каплиці Сенявських в Бережанах» [10, 3-4].

Та, незважаючи на спроби надати Бережанському замку помітної репрезентаційної – туристично-екскурсійної – значимості (з усіма аспектами формування тут вигідної туристичної інфраструктури), усе ж, на практиці, до 1939 р. щодо пам'ятки проводилися лише консерваційні, «косметичні» роботи [8, 282]. Не могли вивести замок із занепаду й проєктовані туристично-презентаційні дії.

Стан цього занепаду наприкінці 1930-х рр. фіксує С. Вішневський: «Нині замок в руїні – безповоротно зникли пребагаті кімнати панів Сенявських, поволі зникають з тесаного каменю кружганки довкола дитинця, наподоби Вавелю збудовані, залишилися лише рештки схронів для бідоти людської..., залишився величезний комин..., залишилася в цілості Богу посвячена каплиця замкова» [22, 23]. Це вже була трагедія, на яку не звертали уваги понад половину наступного століття.

З приходом радянських військ почали здійснюватися й нові, уже свідомі, руйнації. Зокрема, мури костюлу були пошкоджені після вибуху замкової порохівні, здійсненої відступаючими армійськими частинами першого липня 1941 р. [15, 94]. Але інтерес до відродження замку не покидав зацікавлених. Так, у 1943 р., з ініціативи Комітету прихильників історичних пам'яток й при участі ксьондза Адама Ланцуцького, покрито костюл бляхою. Про це були дві окремі публікації за 1942-1943 рр. в польськомовній «Газеті Львівській» [15, 94]. Передбачалися умови пристосування пам'ятки до нових суспільних умов, адже приклади раціонального використання замкових комплексів Тернопілля в період Другої світової війни (а особливо у міжвоєнний час) були. Підтвердженням цьому слугує функціональне використання Кривченського замку, яке цікаво й пізнавально представлено за інформацією 1943 року. Цитуємо її майже повністю: «Про захист для мандрівника подбали туристичні товариства, які влаштували в селі туристичний притул і примістили його в одній з двох башт, що з останками в'їздової брами є залишками руїн старого замку з XVII ст... Туристичний притул, збудований у башті, творить у двох поверхах шестибінні кімнати з вузькими, загратованими віконцями. Крутими східцями виходиться на поверх. Простора кімната віє старовиною і нагадує минуле. Під стінами залізни ліжка з сіткою, коцом і солом'яною подушечкою. Якось таємничо тут, моторошно, але й інтересно для туриста і любителя старовини. Здається, і сні незвичайні навідують тутешніх нічліжан. Башта-готель – це перша атракція мандрівника» [6, 22].

Та ці консерваційні дії щодо Бережанського замку тоді не отримали практичного завершення.

А в перші повоєнні роки катастрофічна ситуація, яка склалася навколо умов збереження замкового комплексу, лише посилилася. Держава тривалий час взагалі не звертала уваги на цей універсальний архітектурно-мистецький та історико-фортифікаційний шедевр. Він позбавлений будь-яких форм пам'яткоохоронного впливу; мало того – усвідомлено формувалася принцип нерозуміння його історичної та мистецької цінності. Здійснювалася й продумана руйнація пам'ятки. Так, у 1946 р. відоме подальше нищення замку за свідомої ініціативи спецзагонів НКВС [15, 94-95]. У подальшому десятиліттями він переживав лише руйнацію, як яскравий показник людської та ідеологічної недалекоглядності й моральної деградації.

Сучасна діяльність по виведенню пам'ятки з катастрофічного стану та раціональне його пристосування до відповідних (музеефікаційних, загалом – туристично-інфраструктурних) умов сьогодення оцінюватиметься наступниками. А знання про традиції презентаційності замку створюють вигідне інформаційне підґрунтя, своєрідну підказку, як діяти та до чого прагнути. У цьому й проявляється, вважаємо, прагматичний зміст результатів пошуково-дослідницької роботи.

Посилання

1. Державний архів Тернопільської області (Далі – ДАТО), ф. 7, оп. 1, спр. 36.
2. ДАТО, ф. 231, оп. 4, спр. 676.
3. ДАТО, ф. 231, оп. 4, спр. 679.
4. ДАТО, ф. 231, оп. 4, спр. 691.
5. ДАТО, ф. 231, оп. 4, спр. 693.
6. Літопис Борщівщини. – Борщів, 1995. – Вип. 7. – 116 с.
7. Парацій В. Подільське туристично-краєзнавче товариство (1925-1939 рр.): аспекти краєзнавчої та пам'яткоохоронної діяльності // Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали третьої наукової краєзнавчої конференції. – Львів, 2005. – С. 171-178.
8. R. Aftanazi. Dzieje rezydencji na dawnich kresach Rzeczypospolitej. – Wrocław – Warszawa – Kraków, 1996. – Т. 7. – 697 s.
9. M. Brunne. «Awangarda Państwa Narodowego» wobec problemów mniejszości ukraińskiej w latach 1927-1939 // Krakowskie zeszyty ukrainoznawcze. Краківські українознавчі зошити. – Kraków, 1992-1993. – Т. 1-2. – С. 35-56.
10. Głos brzezanski. – 1934. – № 7. – С. 1-4.
11. J. Haliczzer. Ziemia Brzeżanska // Ziemia. – Warszawa, 1936. – № 12. – С. 291-302.
12. J. Haliczzer. Ziemia Brzeżanszczyzna jako teren turystyczny // Rocznik ziem wschodnich. – Warszawa, 1938. – С. 189-195.
13. Z. Hornung. Opieka nad zabytkami sztuki i kultury na obszarze Małopolski Wschodniej w latach 1931-1934 // Przegląd krajoznawczy. – Lwów, 1937. – № 2. – С. 47-49.
14. Jednodniówka młodzieży gimnazjum państwowego w Brzeżanach. – Brzezany, 1929. – 92 s.
15. Koscioly i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego/Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. – Kraków, 2007. – Т. 15. – 524 s.
16. T. Kunzek. Ziemia podolska. Opis krajoznawczo-turystyczny województwa Tarnopolskiego. – Tarnopol, 1935. – 46 s.
17. T. Kunzek. Dziesięciolecie istnienia i działalności Podolskiego towarzystwa turystyczno-krajoznawczego. – Tarnopol, 1935. – 23 s.
18. T. Kunzek. Przewodnik po województwie Tarnopolskiem. –

Tarnopol, 1936. – 139 s.

19. Przegląd krajoznawcy. – Lwow, 1938. – № 1-3. – S.1-48.

20. Sprawozdanie wydziału Centralnego Podolskiego Towarzystwa Turystyczno-krajoznawczego z działalności za czas od dnia 1 października 1937 do dnia 30 kwietnia 1939 roku. – Tarnopol, 1939. – 36 s.

21. Szkolne schroniska wycieczkowe. Informator VIII. Rok 1934. – Warszawa, 1934. – 252 s.

22. St. Wiszniewski. Przewodnik po Brzeżanach i okolicy. – Brzezany, 1937. – 69 s.

23. Ziemia. Organ Polskiego towarzystwa krajoznawczego. – Warszawa, 1930. – № 11-12. – S. 228-235.

24. Ziemia. Organ Polskiego towarzystwa krajoznawczego. – Warszawa, 1936. – № 12. – S. 290-316.

25. J. Zubricki. Sztuka w blasku słońca // Brzezany. Jednodniówka akademicka. – Lwow, 1928. – S. 6-10.

Парацій В.М. Бережанський замковий комплекс в туристично-презентаційних проектах 1920-1930-х гг.

В статті, на основі аналізу архівно-документальних і опублікованих справочних матеріалів, осмислено окремий аспект з історії Бережанського замкового комплексу – його втягнення в регіональні туристично-презентаційні проекти 1920-1930-х гг. Для замков Тернопільщини це був період їх активного привертання до подібних форм раціонального використання. Тому вивчення цих традицій має ще й практичне значення в розвитку методологічно-дійсних основ сучасного туризму.

Ключові слова: Бережанський замковий комплекс, туризм, екскурсійні маршрути, путівники

Paratsii V.M. Berezhanys' castle complex in tourist and presentation projects 1920-1930's.

This paper, based on analysis of archival documentary and published reference, is meaningful different aspect of the past Berezhanys' castle complex – attempts to adapt to regional tourist and presentation projects 1920-1930's. It was the period of active involvement in similar forms management for locks castle from Ternopillia. Therefore, the study of these traditions has also practical importance in the development of methodological and effective local based tourism today.

Key words: Berezhanys' castle complex, tourism, excursions routes, guidebooks.

19.03.2013 р.

УДК 930.9(Р 477):[726:512.143+719:72] «19/20»

Д.А. Прохоров

КАРАЇМСЬКІ МОЛИТОВНІ БУДИНКИ «КЕНАСИ» НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

У статті розглядається сучасний стан караїмських молитовних будинків «кенас» в контексті наукової реконструкції минулого корінних народів Криму і збереження їх історико-культурної спадщини.

Ключові слова: караїми, кенаси, історико-культурна спадщина, пам'яткоохоронна діяльність.

Сьогодні минуле караїмів – корінного народу України – активно досліджується фахівцями різного рівня. Проте, слід зауважити, що деяким епізодам караїмської історії досі приділяється недостатньо уваги. Одним з таких маловивчених аспектів є доля караїмських кенас – молитовних будинків, цікавих з історичної та архітектурної точок зору об'єктів культового призначення. І хоча це питання частково розглядалося деякими фахівцями (зокрема, Б.С. Єльяшевичем, О.Г. Герценом, А.І. Опочинською, В.О. Кутайсовим і М.В. Кутайсовою, Є. Котляром, І.О. Шайтаном)[1;2;3;4;5;6], проте проблема сучасного стану караїмських кенас в контексті пам'яткоохоронної справи не аналізувалася, що обумовлює актуальність запропонованого дослідження.

Метою статті є розгляд питання про сучасний стан караїмських молитовних будинків в контексті збереження історико-культурної та архітектурної спадщини «малих» та корінних народів, що мешкають на території України.

До 1911 р. в Російській імперії налічувалося 20 караїмських кенас, 18 з яких мали власні будівлі – наприклад, в Армянську, Бахчисарай, Бердянську, Києві, Катеринославі, Луцьку, Мелітополі, Миколаєві, Одесі, Поневежі, Севастополі, Сімферополі, Троках, Харкові, Феодосії та Ялті; по дві кенаси існувало в Євпаторії та в Чуфут-Кале. Два молитовні будинки караїмів, що розташовувалися в найманих приміщеннях, функціонували у Москві та Вільно [7, 671]. Після остаточного встановлення радянської влади на території країни багато будівель кенас втратили своє первинне призначення; більшість з них було передано новим хазяям. Згодом будівлі деяких кенас (наприклад, в Луцьку, Галичі, Феодосії, Карасубазарі), на жаль, за різних обставин, було втрачено, і вони не збереглися до наших днів.

Найдревнішими з тих кенас, що існують сьогодні на території України, є кенаси т. зв. «печерного міста» Чуфут-Кале, яке було центром компактного проживання караїмів ще з часів Кримського ханату. Зведення кенас датується, за різними відомостями, XIV–XVII ст. (Велика кенаса) і кінцем XVIII ст. (Мала кенаса)[8, 96-97]. В середині XIX ст. більшість